

Lynchovské mentální mapy

Kromě obsahové analýzy geografických dokumentů se v humánní geografii využívá analýzy obsahu specifického druhu dokumentu, a to **mentálních map**. Mentální mapy jsou určitým zachycením představ člověka o okolním světě. Jde tedy o jakési vyjádření subjektivního vnímání objektivní reality respondentem. Pomocí mentálních map zkoumáme percepci geografického prostoru cílovou skupinou obyvatel, kdy nás zajímají určitá silná témata jako pocit bezpečí, well-being, pozitivní a negativní emoce, oblíbenost určitých prostor, hrdost apod., nebo znalosti respondenta o určitém výseku geografické reality (okolí bydliště, region, cizí stát apod.). Z pohledu metodologie je lze dělit na **komparativní mentální mapy** (nebo také **lynchovské**) a **preferenční mentální mapy** (nebo také **gouldovské**).

Komparace u lynchovských mentálních map spočívá v tom, že se respondent snaží vystihnout své vnímání geografické reality, které následně výzkumník porovnává s realitou. Smyslem tohoto konání je zjistit, jak dobře subjekt zná geografickou realitu, jaké prvky v ní považuje za důležité, jakým způsobem vymezuje určité areálové prvky, co vnímá jako bariéru apod. Lynchovské mentální mapy se obvykle hodnotí kvantitativními metodami, ačkoli samotný proces zahrnuje i kvalitativní prvky. Obvykle se sleduje percepcie geografického prostoru různými sociálními skupinami (děti, studenti, senioři, obyvatelé ghetta nebo vyšší příjmové skupiny apod.). Autorem první komparativní mentální mapy je Kevin Lynch, podle kterého se jim říká lynchovské. Ten tuto metodu uvedl poprvé v roce 1960 v knize *The Image of the City*, která vyšla česky v roce 2004 pod názvem *Obraz města*.

Lynch tvorbu mentálních map udělal součástí strukturovaného rozhovoru, při kterém nejprve respondentovi vysvětlil, co se po něm bude chtít, poté měl respondent určitý čas na tvorbu mentální mapy, a následně tazatel pokládal doplňující otázky k mentální mapě, jejichž cílem bylo získat informace kvalitativní povahy. Obsah mentální mapy přitom závisí na předmětu výzkumu – může to být schematická mapa města, kde respondent žije, mapa regionu nebo státu s uvedením nejvýznačnějších míst, tematická mapa světa nebo kontinentu atd. Zadání je třeba respondentovi jasně sdělit na začátku. Tvorba mentální mapy může probíhat i bez strukturovaného rozhovoru, existuje však riziko, že respondent úkol špatně pochopí. Využít však lze i metodu focus groups, kde lze šetřit čas tím, že respondenti vytváří mentální mapu zároveň.

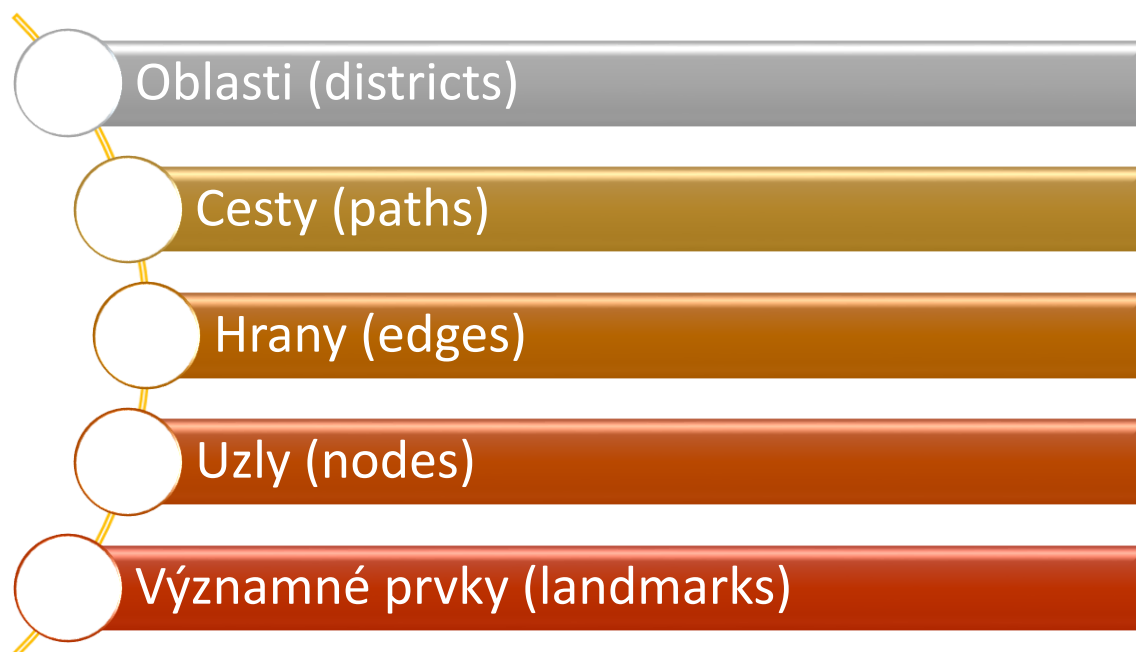
Úvodní část strukturovaného rozhovoru by měla respondentovi představit výzkum a tazatele a nastínit účel celého setkání. Je vhodné několika úvodními kontaktními otázkami respondenta „naladit“ na předmět výzkumu, přičemž je ale nutné dbát na to, aby nedošlo k jeho ovlivnění z hlediska obsahu mentální mapy. Poté je vhodné přikročit k hlavnímu bodu rozhovoru, a to tvorbě mentální mapy. V tuto chvíli je nutné jasně popsat, co po respondentovi chcete, a nastínit mu časový rámec tvorby mapy (např. 20 minut – někdy se totiž stává, že respondent čeká nějaké další doplňující úkoly, a tak mapu „odflákne“, protože se s ní nechce příliš zdržovat). Pokud respondent má nějaké dotazy k tvorbě mapy, je nutné mu je podrobně vysvětlit. Popis tvorby mapy může vypadat např. takto:

Ted' bych Vás požádal, zda byste na tento papír A4 nakreslil schematickou mapu centra Povidlova. Nakreslete ji tak, jako byste rychle popisoval město cizímu člověku, který jej nezná a potřebuje se zde zorientovat. Nejde o naprostou přesnost, ale vystižení hlavních rysů a důležitých míst, aby uživatel této mapy město lépe poznal. Na vytvoření mapy máte času, kolik chcete, není třeba spěchat.

V rámci času, kdy respondent vytváří mentální mapu, si tazatel může dělat poznámky, v jakém pořadí respondent kreslí které prvky. Pokud by to bylo rušivé, je možné využít videozáznamu, nebo jen paměti tazatele (jde hlavně o to, které prvky respondent kreslí jako první, jedná se nejdůležitější orientační body). Poté, co respondent mapu dokončí, je vhodné se jej ptát na doplňující otázky, např. kde se

respondent nejčastěji pohybuje, proč některé neočekávané prvky zakreslil apod. – povaha doplňujících otázek závisí na předmětu výzkumu. Cílem tohoto snažení je lépe pochopit subjektivní vnímání respondenta, jeho životní zkušenosti a pohled na geografický prostor. Doplnující otázky nám tedy dávají kontext vzniku mentální mapy, který můžeme využít při její interpretaci.

Lynchova metoda interpretace mentálních map je založena na klasifikaci obsahu mapy do pěti skupin tzv. **lynchovských prvků**. Jejich přehled je uveden na obr. 13.

Obr. 13 Druhy lynchovských prvků v mentálních mapách

Jako **oblasti** se označují veškeré areálové (plošné) prvky, které respondent do mapy nakreslil. Jsou to určité části geografického prostoru, které lze oddělit od jiných plošných prvků – obvykle městské čtvrti, obytné a rekreační zóny, nákupní centra, průmyslové oblasti apod. Tím, co tuto oblast odděluje od sousední, může být administrativní vymezení, vizuální odlišnost, významná hrana, funkce apod. Oblast může do druhé také postupně přecházet – to je časté u vymezení regionů, které nemají jasné hranice (Valašsko, Český ráj aj.).

Cesty jsou liniové prvky, které spojují různá místa, typicky to jsou důležité komunikace. Jsou důležité i z hlediska sociálního života, neboť se tu lidé setkávají, tráví tu určitou část svého života apod. Někdy cesty mohou být shodné s **hranami**, což jsou liniové prvky, fungující jako okraje (konec jedné čtvrti, začátek druhé) nebo bariéry (konec vnitřního města na hraně rychlostní komunikace). Některé hrany mohou mít i plošnou povahu (vodní nádrže, kopce apod.), avšak důležitá je jejich oddělovací funkce.

Bodové prvky v mentální mapě lze rozdělit na **uzly** a **významné prvky**. Uzly jsou důležité komunikační body, kde se setkávají cesty (tedy typicky významné křižovatky, náměstí, nádraží apod.), nebo které mají funkci komunikačního uzlu z hlediska společenského a kulturního života (restaurace, divadla, instituce apod.). Naopak významné prvky mají povahu spíše estetickou či reprezentativní – jedná se o různé monumenty, sochy, místní unikáty, architektonicky hodnotné stavby aj.

Při vyhodnocení lynchovských mentálních map se vytváří obraz percepce geografického prostoru určitou sociální skupinou tím způsobem, že zjišťujeme relativní četnost zastoupení prvků ve všech získaných mentálních mapách. Čím častěji je daný prvek zmíněn, tím je důležitější. Zajímavé je také porovnávat různé skupiny mezi sebou (např. studenty a důchodce), kdy bude určitá skupina prvků,

kteře budou uvádět obě sledované skupiny (hlavní komunikace, významné prvky apod.), zatímco určité prvky budou závislé na životním stylu jednotlivce (studenti uvedou více hudebních klubů a restaurací než důchodci). Kvalitativně zaměřený výzkum naopak může odhalit různé zajímavé zkušenosti, odlišným způsobem popisující vnímání běžné reality (např. pocit nebezpečí na zastávkách MHD, vnímání zpustlé části města jako zázemí pro specifickou komunitu apod.). Lynchovské mentální mapy lze kombinovat s Gouldovskými, kdy poté, co respondent dokončí mentální mapu, může být tazatelem vybídnut, aby do ní zakreslil pomocí plusů, mínusů a nul určitý druh preferencí. Jedná se tedy o metodu, která má v geografii široké využití a v posledních letech je proto často využívána.